

Заява членів Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні до Ради безпеки ООН у рамках зустрічі за формулою Аррії — 27 жовтня 2023 року

27 жовтня 2023 року

Заяву представили: Ерік Мьосе, голова Комісії; Врінда Гровер, комісарка; Пабло де Грейф, комісар

Ерік Мьосе, голова Комісії

Коли Комісія з розслідування порушень невдовзі після свого створення взяла участь у зустрічі за формулою Аррії 27 квітня 2022 року, проведення наших розслідувань ще не розпочалося. Але вже на цьому етапі ми скористалися нагодою, щоб підкреслити незалежність нашої роботи.

Відтоді розслідування Комісії, на додачу до усних доповідей Раді з прав людини, було оприлюднено у чотирьох письмових доповідях: першу було подано до Генеральної Асамблеї у жовтні 2022 року; за нею у березні цього року слідувала всеосяжна доповідь Раді з прав людини; потім наприкінці серпня – документ залу засідань (170 сторінок); і нашу найновішу доповідь Генеральній Асамблеї було представлено минулого тижня.

Ці доповіді, що ґрунтуються на результатах численних місій в Україну та інших доказах, свідчать про те, що російська влада вчинила широкий спектр порушень, багато з яких становлять воєнні злочини. Ці порушення включають умисні вбивства, напади на цивільних, незаконне ув'язнення, тортури, зґвалтування та інше сексуальне насильство, а також примусове переміщення і депортацію дітей.

До інших порушень входять використання вибухової зброї в густонаселених пунктах, у тому числі невивіркові та непропорційні атаки, а також хвилі нападів на об'єкти енергетичної інфраструктури.

Ми також виявили невелику кількість порушень зі сторони української влади. Ці порушення включають два інциденти, які кваліфікуються як воєнні злочини; три випадки порушень прав людини проти осіб, звинувачуваних у співпраці з російською владою, та кілька ймовірних невивіркових нападів.

У цьому короткому вступі ми сконцентруємося не на загальному обговоренні всіх порушень та злочинів, про які вже було повідомлено державам-членам, а натомість висвітливо деякі конкретні теми. Звичайно, учасники цієї зустрічі можуть підняти будь-яке інше питання, згадане в наших доповідях.

Дозвольте мені почати з двох питань:

По-перше, наші нещодавні розслідування підтвердили попередні висновки про те, що застосування тортур російською владою в місцях утримання на території України та у Російській Федерації було повсюдним і систематичним. Злочинці переважно катували осіб, яких вони вважали прихильниками української влади. Часто застосовувалися побиття та катування електричним струмом. Використовувалися й інші методи тортур.

По-друге, Комісія вже висловила занепокоєння щодо впливу на цивільне населення масштабних хвиль атак російських збройних сил на об'єкти енергетичної інфраструктури, від 10 жовтня 2022 року. Наразі ми більш детально вивчаємо вплив цих атак на цивільне населення.

Щодо питання застосування тортур та атак на об'єкти енергетичної інфраструктури, ми продовжуємо наші розслідування, щоб з'ясувати, чи становлять ці порушення злочини проти людяності.

Тепер кілька зауважень щодо кримінальної відповідальності злочинців.

Грунтуючись на результатах роботи Комісії, ми рекомендували Російській Федерації, згідно норм міжнародного права прав людини, забезпечити притягнення до відповідальності всіх винних, а особливо командирів та інших відповідальних осіб, а також тих, хто віддавав накази до вчинення міжнародних злочинів. Російська Федерація також має вжити необхідних заходів для запобігання скоєнню таких порушень і злочинів, зокрема, шляхом надання чітких інструкцій та проведення тренування для усіх видів військ та інших угруповань, що беруть участь у цьому збройному конфлікті.

Щодо України, то ми відзначаємо величезну завантаженість Генеральної прокуратури України справами, пов'язаними з ймовірними злочинами і порушеннями з боку російської влади. Комісія очікує на завершення розробки стратегії судового переслідування винних. Комісія також наново наголошує на важливості розслідування справ за участю ймовірних українських злочинців.

Врінда Гровер, комісарка

Щойно згадані порушення та злочини спричиняють численні руйнівні наслідки для цивільного населення.

У своїй сьогоднішній заяві я зосереджуся на двох вразливих групах, а саме на жінках і дітях.

Поточний збройний конфлікт окремо та надзвичайно тяжко позначився на жінках. Поточні розслідування Комісії свідчать про те, що у багатьох випадках представники російської влади вчиняли зґвалтування, інше сексуальне насильство та примушували жінок оголятися під час обшуків будинків, на блокпостах і в місцях утримання під вартою. Наші нещодавні розслідування виявили, що жертвами зґвалтувань і сексуального насильства з боку російських солдатів стали як і 16-річні вагітна дівчина, так і жінки у віці від 19 до 83 років. Деяких із них було зґвалтувано неодноразово, а декого піддали груповим зґвалтуванням. Крім того, постраждали та члени їхніх родин також зазнали катувань, а іноді ставали жертвами незаконних вбивств. У своїх розслідуваннях Комісія дійшла висновку, що російська влада скоїла воєнні злочини у вигляді зґвалтувань та іншого сексуального насильства.

У процесі забезпечення притягнення винних до судової відповідальності за ці злочини відповідні органи влади несуть відповідальність за запобігання повторній травматизації жертв та гарантування захисту їхньої гідності у рамках такого правового процесу.

Ці злочини та порушення завдали жертвам і постраждалим глибоких фізичних та психологічних травм. Тому Комісія неодноразово наголошувала на важливості забезпечення надання відповідних послуг для задоволення потреб психічного здоров'я та психосоціальних потреб таких постраждалих. Ми закликаємо національні та міжнародні органи влади виділяти ресурси на вирішення цих питань у першу чергу.

Така підтримка жертв сексуального насильства також зміцнить їхню здатність брати участь у процесах притягнення до кримінальної відповідальності під час відправлення судочинства у різних інстанціях.

Поточний збройний конфлікт впливає на дітей і завдає їм шкоди у багатьох аспектах. Комісія глибоко стурбована випадками примусового переміщення та депортації дітей російською владою в межах України та до Російської Федерації.

Однак, проведенню розслідування цього питання перешкоджають певні проблеми. По-перше, існує значна розбіжність у даних, опублікованих Україною та Російською Федерацією, щодо кількості переміщених або депортованих дітей. Крім того, бракує ясності та прозорості щодо обставин та категорій переміщених дітей. Комісія також не має доступу до Російської Федерації або до підконтрольних їй територій і не отримала жодної допомоги від російської влади. Тим не менш, у своїй найновішій доповіді Комісія зазначила, що переміщення 31 дитини з України до Російської Федерації є незаконною депортацією і становить воєнний злочин.

На думку Комісії, нестача повних та прозорих даних про точну кількість вивезених дітей впливає не лише на проведення розслідувань, але й на процес ідентифікації та повернення таких дітей. Наразі повернення деяких дітей було забезпечено переважно завдяки індивідуальним зусиллям сімей, які заради цього вирушають у важкі та ризиковані подорожі.

Комісія закликає обидві сторони надати Комісії та спеціалізованим установам конкретну інформацію щодо цього питання. Комісія рекомендувала створити механізм на основі перевіреної інформації за участі відповідних зацікавлених сторін заради швидкого та безпечного повернення всіх дітей. Комісія також запропонувала Україні створити ДНК-реєстр з метою забезпечення ідентифікації та повернення дуже маленьких дітей та підтримки відповідних майбутніх зусиль.

Пабло де Грейф, комісар

За існуючими міжнародно-правовими зобов'язаннями жертви мають право на відправлення правосуддя, встановлення істини, репарації та гарантії неповторення. Отже, Комісія постійно сприяла впровадженню комплексного притягнення до відповідальності. Тут я зроблю кілька зауважень щодо позасудових аспектів такої відповідальності.

Перш за все, варто наголосити, що допоки триває цей конфлікт, буде важко створити повноцінні програми зі встановлення істини, надання репарацій або недопущення повторення подібних випадків. Деякі з таких кроків передбачатимуть співпрацю з Російською Федерацією, наприклад, у сфері встановлення істини; деякі з них є об'єктом зобов'язань з боку держави-агресора, як, наприклад, репарації.

Однак, враховуючи вищезазначене, українська влада може вжити певних попередніх кроків заради часткового здійснення прав жертв і пом'якшення деяких з найгірших наслідків конфлікту.

Основним з таких кроків є створення єдиного реєстру жертв. Під таким реєстром мається на увазі не просто список імен, хоча збір демографічних та інших соціально-економічних даних жертв матиме вирішальне значення при розробці програми репарацій. Концепцію реєстру постраждалих слід формулювати як координаційний механізм, спрямований на сприяння доступу постраждалих до послуг, які держава вже надає або має надавати. Таким чином, реєстр має стати своєрідним «єдиним центром» обслуговування постраждалих та позбавити їх тягарю бюрократичних перепон, які дехто з жертв, за певних обставин, вважають нездоланими.¹

Цей реєстр обслуговуватиме всіх жертв, зазначених у задалегідь встановленому переліку порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права людини, а також інших злочинів. Централізація інформації про жертв використовуватиметься з метою встановлення істини, навіть на початкових етапах цього процесу, а також може сприяти формуванню бази адміністративної (позасудової) програми репарацій. Хоча задовольнити всі потреби всіх жертв водночас не є можливим, лише створення єдиного реєстру дозволить розумно розставити пріоритети у процесі розробки та розподілу пільг.²

Безперечно, Комісія із зацікавленістю стежила за прийняттям Генеральною Асамблеєю Резолюції про реєстр збитків та оприлюдненням Радою Європи подальшої резолюції, що впроваджує цей реєстр. Ми підтримуємо ці ініціативи, але маємо додати, що жодна з цих резолюцій не проводить чіткого розмежування між національними програмами реконструкції, ініціативами з реституції або ремонту майна (вже ініційованими Україною) та комплексними *програмами репарацій для жертв*, адже ці ініціативи частково збігаються одна з одною, але є відмінними, а отже, потребують як розрізнення, так і координації.

Зрештою, як вже згадувала Врінда, Комісія наполягає на нагальності надання жертвам та іншим особам, які цього потребують, послуг із психічного здоров'я та психосоціальної допомоги (ПЗПСП). Комісії добре відомо про створення відповідної міжвідомчої робочої групи, і тому Комісія закликає міжнародну спільноту підтримати зусилля, спрямовані на надання такої допомоги, на основі відповідних міжнародно визнаних стандартів. Врешті, звичайно, існують зв'язки між судовими і позасудовими аспектами відповідальності. Питання ПЗПСП є чудовою ілюстрацією такого зв'язку. Чим більше підтримки пропонується жертвам, тим охочіше вони беруть участь у судових процесах. Міжнародний заклик до притягнення винних до відповідальності, який ми рішуче підтримуємо, не повинен, однак, призводити до ставлення до постраждалих виключно як джерела доказів та свідчень. У цьому конфлікті, як і в усіх інших, права жертв на правосуддя, а також на встановлення істини, репарації і гарантії неповторення, мають бути здійснені, водночас жодним чином не послаблюючи кінцевих зобов'язань держави-агресора.

¹ Таким чином, єдиний реєстр розширить і доповнить «реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», започаткований у травні 2023 року Міністерством внутрішніх справ та Уповноваженим з питань осіб, зниклих безвісти, з метою збору та централізації даних про зниклих безвісти (за даними Міністерства внутрішніх

справ, станом на середину 2023 року це близько 25 000 осіб). Зазначений тут єдиний реєстр матиме ширші функції та обслуговуватиме ширше коло осіб.

² Наприклад, два законопроекти, що перебувають на розгляді в українському парламенті, передбачають першочергове надання термінової тимчасової компенсації жертвам сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.